

KÜLÖNNYOMAT

A MÓRA FERENC MÚZEUM ÉVKÖNYVE 2019
(Új folyam 6) KÖTETÉBŐL

JUHÁSZ ANTAL

**A szeged-felsőtanyai Imre
család a 19–20. században**

A szeged-felsőtanyai Imre család a 19–20. században

Juhász Antal

Imre Ferencsel 1973 őszén a szegedi vásárálláson ismerkedtem meg. Birkákat árult: hét anyabirkát, egy tavaszi kost és egy jerkét. Az állatvásárt akkoriban a körtöltésen kívül, a rókusi vasútállomástól nem messze tartották, a pesti út közelében. Megszólítottam a hatvanas éveiben járó gazdát. Szó szót követett, de nem sokat időztem, mert végig akartam járni a jószágvásárt és a zsisbvásárt. Utóbbit a szegediek „aggya kend fő” piacnak nevezik, mert az eladásra szánt holmikat a földről, tápai gyékénnyel vagy használt kartondobozokról árulták. Fölírtam a gazda nevét, címét, és abban maradtunk, hogy mikor Balástyán járok, fölkeresem.

Akkortájt a szegedi tanyák településtörténetét kutattam: térképeket, levéltári jegyzőkönyveket, összeírásokat böngésztem, kerestem a családok megtelepedésének írott emlékeit. A források között rátaláltam a felsőtanyai Imre család felmenőire is.

1730-ban Imre Adalbert és Bársony Péter jogot kapott arra, hogy a *Szotyak kútyta* megnevezésű kaszálót elfoglalhassa.¹ 1781-ből fennmaradt Imre András özvegyének, Szűcs Katalinnak a testamentuma.² Az özvegy három fiút és egy lányt hagyott maga után. Katalin lányára 50 út szőlőt, 3 zsákos szántóföldet és 1 borjút testált, amit a végrendelet szerint már megkapott. A legöregebb fiú, Imre Mátyás a nagy kaszálótelekből 19 9/12 *jugerumot* (holdat), a belső, kis telekből 4 8/12 holdat, a szállásföldekből 9 7/8 holdat, a Franciahegyen lévő szőlőből 430 négyszöglet, Gergely és Gáspár fia a nagyobbik kaszálóból 39 7/12, a belső telekből 9 4/12 holdat, a szántóföldből 19 6/8 holdat, Franciahegyen³

800 négyszögöl szőlőt jussolt.⁴ Tehetős gazdák gyakran két kaszálótelket birtokoltak: a városhoz közel, ahol a földek jobb minőségűek egy kisebb, és távolabb, a gyengébb homoktalajon egy nagyobb kaszálót. A családnak 14 hold belső és 60 hold külső kaszálóteleke volt.

Imre Mihály és Antal az 1800-as években a felsővárosi részen, Őszeséken 168 hold, egy másik családtag 65 hold homoki kaszálót birtokolt.⁵ A 19. század első felében a család legmódosabb birtokosa Imre Mihály Szeged legtöbb adót fizető polgárainak 1839/40. évi jegyzékén 18. volt, évi 153 forint adót fizetett. 243 hold szántóföldje és kaszálója, hét kapa szőleje volt (1 kapa = 200 négyszögöl). Állatállománya 18 jármos ökör, 15 tehén, 10 igásló, 700 juh (FARKAS 1985, 401–403).⁶ A legmódosabb felsőtanyai gazda, Kordás Pál és Veszélka Ferenc után ő tartott legtöbb juhot a határban. A birkákat fogadott juhászok legeltették a fehértói szikeseken.

Az 1850-es években Imre Antal volt a család legtekintélyesebb és legismertebb birtokosa. Aszegedi tanyai gazdálkodók 1853-ban folyamodványt nyújtottak be a Helytartó Tanácshoz, melyben megalapozott érveléssel állást foglaltak Bécs terve: az alföldi tanyák fölszámolása ellen. Az előterjesztést Rengyey Ferdinánd ügyvéd készítette és 271 gazda írta alá vagy látta el kézjeggyel. Összeállították a „nevezetesebb és költségesebb tanyai épületek” jegyzékét: ebben 18 gazdaságot emeltek ki, köztük a felsővárosi határrésről Imre Antalét.⁷

1 MNL CSML, Szeged város tan.ir Tan. jkv 1724–1730. Idézi Bálint Sándor 1976.115.

2 MNL CSML Szeged város Törvényszékének ir. 1775–1784. 1781. 1.sz.

3 Franciahegy Felsőváros szélén fekvő, feketeföldi szőlőhegy.

4 A kaszáló és a szántóföld mértékegysége a *jugerum* = 1200 négyszögöl kiterjedésű hold. 1 zsákos szántóföld = 1 hold, a szőlőt útban számolták. 100 út szőlő 400 négyszögöl terjedelműt jelentett. A család szántóföldjei hat darabban voltak.

5 MNL CSML Térképtár 57. 38. Sectio Vedres István és munkatársai készítették 1800 és 1822 között.

6 Farkas 1985, 401–403.

7 A gazdák kérvényét l: Ol, D 122 Statthalt. O fem. Dol 1854.19130. F III. E41 (Több fontos részletét idézi Juhász 1989, 60–61).

Az egykorú kéziratok térképek mutatják, hogy a 19. század közepére Imre Antalnak jól kiépített, a gazdatanyák átlagánál fejlettebb gazdasága volt.

A század közepe táján az egyre sűrűbben tanyásodó szegedi határt kapitányságokra osztották. E közigazgatási indítékú szerveződés bevezetésének időpontját nem ismerjük, annyi bizonyos, hogy az úgynevezett „tízéves földek” és „harmincéves földek” (1852, ill. 1854) haszonbérleti szerződéseinek többször följegyezték, hogy a bérföld „Imre Antal kapitányságában” volt. Úgy tapasztaltuk, hogy a tanyai kapitányságokat először a bérlő közösség által választott tanyai kapitányról nevezték el. Kapitánynak ismert, tekintélyes gazdát választottak. Az 1860-as években Őszeszék dűlőben Imre Antal töltötte be a tanyai kapitányi tiszteket. Utóbb a kaptányságokat az ottani határrészről nevezték meg, pl.: Őszeszék, Balástya kapitányság, és ez a megjelölés volt hivatalos egészen 1950-ig (JUHÁSZ 1980, 33).

A szegedi és kisteleki római katolikus plébániák anyakönyvei arról tanúskodnak, hogy Imre Antal András (1818–1896) már a negyedik olyan nemzedékhez tartozik, amelynek a török után birtoka volt a felsővárosi szállásföldeken. Felesége, Vékes Ilona felsővárosi család sarja, 1839-ben kötöttek házasságot. Tíz gyermekük született, négyen érték meg a felnőttkort, és alapítottak családot. A család a városban lakott, Balla Antal 1776 évi térképéről tudjuk, hogy Imre Jánosnak 520. szám alatt, és Imre Mátyásnak 643. szám alatt Felsővárosban, Imre Jánosnak Palánkban volt háza 386. sz. alatt. Gyermeküket a városban keresztelték, ott házasodtak, és többnyire ott temetkeztek.

A szállásra történő település a 18. század végétől az 1840-es évekig fokozatosan történt. Kezdetben maguk a birtokosok és/vagy a béreseik laktak kinn a telelő jóságokkal, majd amikor a kaszálókból földet törtek föl, azt szántották-vetették, és a *hőgyek*ben szőlőt telepítettek, a család is kiköltözött. A tavaszi munkáktól a termés betakarításáig a szálláson, télen a városi házban éltek (vö. JUHÁSZ 1986).

Visszaemlékezésekből és a velük azonosítható anyakönyvekből többet tudunk a család 19. század második felében élt nemzedékeiről.

Említettem, hogy Imre Antal tíz gyermeke közül csak négyen érték meg a felnőttkort. Ferenc fia (1844–1914) Fogas Esztert (1846–1930), közelben lakó módos gazda lányát vette feleségül, Ilona lányának (1849–?) pedig Veszélka Mihály, a környék legtehetősebb családjának sarja lett a férje. Úgy mondták, „*föld a földhöz*” házasodott.

Házszám	Foglalkozás nélküli 14 éven			
	felül		alul	
	Férfi	Nő	Férfi	Nő
492.	-	1	1	4
495.	5	-	2	-
497.	2	-	1	-
498.	-	1	1	4

1.a. táblázat: 1870-ben az Imre Antal tulajdonában lévő, Felsőtanya 492., 495., 497. és 498. számú tanyákon az alábbi lakókat vették számba.⁸

Házszám	Lakófél	Jelenlévő lakos	Ffi/nő	Birtokos	Bérlő	Szolga	Nap-számos	Szem. szolga	Élelm. alk.
492.	1	9	-	1	-	2	-	-	-
495.	2	16	11/5	2	-	4	1	-	2
497.	1	8	-	1	-	3	-	1	-
498.	1	4	-	-	-	-	1	-	-

1.b. táblázat: Az Imre Antal tulajdonában lévő tanyákon lakók számba vétele foglalkozás szerint, 1870-ben.

⁸ MNL CSML Szeged, Az 1870 évi népességi összeírás felvételi ívei. Szeged-Felsőtanya

A 495. számú az öreg tanya, ahol a gazda vele együtt gazdálkodó fiával és családjával élt. Szembetűnő, hogy négy éves cselédet is alkalmazott, amit a nagy jószágállomány tett szükségessé. Az öreg tanyához tartozott a fogadott szélmolnár és felesége hajléka. Föltűnő, hogy a 497. számú tanyán is volt három éves cseléd és egy személyes szolgál, akinek munkakörét pontosan nem ismerjük, de valószínűleg szolgáló (vagy kocsis) lehetett. A 498. számú tanya bizonyára szőlőbeli ház, ahol a többholdas szőlőt művelő *kapás* lakott.

nagygazda szinten élt. Állatállománya az 1920-as évek második felében: 50-60 szarvasmarha, közülük 24 igás ökör, 12 ló, 50-60 sertés, 105 juh. Négy éves bérest tartott, köztük családos ember is volt, aki az öreg tanyában külön házban lakott családjával. Kommenciója: 24 mázsa gabona (ebből 16 mázsa rozs, 8 búza), 1 hold *ingyen föld*, egy *öltöző* (öltözet) téli és egy öltöző nyári ruha, egy pár csizma, szabad tűzrevaló, naponta 1 liter tej és megállapodás szerint pénzber. Voltak családok, melyek 10-15 évig béreskedtek az Imre-birtokon, míg saját házba tudtak költözni.

Szántó	Kert	Rét	Szőlő	Legelő	erdő	Földadó alá nem eső	Összesen
113	-	43	8	8	-	1	173

Állatállomány és eszköz-ellátottság

Szarvasmarha	Ló	Sertés	Juh	Vetőgép	Rosta	Eke	Triór	Szecskavágó	Borona	Szekér
30	8	28	79	1	2	6	-	2	1	3

2. táblázat: Imre Antal gazdasága és a művelési ágak 1895-ben (kat. hold)
(GAZDACÍMTÁR 1897, 188–191).

Szántó	Kert	Rét	Szőlő	Legelő	Erdő	Nádas	Használatlan	Összesen
125	-	53	8	8	-	-	1	197

3. táblázat: Imre Ferenc gazdasága 1912-ben (kat hold) (RUBINEK 1912, 213–214).

Imre Ferencnek hat gyermeke született és négy élte meg a házasság, családalapítás korát:

Ferenc (1868–1905)

János (1871–1928) – Veszélka Luca (1881–1965)

Etel (1875–1901) – Tóth János (1870–?)

Piros (1882–1960) – Kordás József (1877–1963)

Imre Ferenc birtoka felesége jussával, a Fogas-földdel együtt meghaladta a háromezáz holdat. Egy leszármazott szerint 312 magyar hold volt, átszámítva 240 kat. hold. A tanya mellett *olajsutú*, és 1885-ben még apja által építtetett szélmalom, melynek nagygerendájába bevésették az építetők: Imre Antal, Vékes Ilona nevét, és az építés évét.

Imre János jól házasodott: felesége 112 holdat jussolt a Veszélka-birtokból, így apjához hasonló

A tinókat a béresek törték igába. A hízott ökrök értékesítése, a csikónevelés, gyapjúeladás jövedelmet hozott a gazdaságnak. Gyerekkorában a legkisebb fiú, Imre József (1916–?) volt évekig a család juhásza.

A birtokon öt tanya állt. Az öreg tanyát még a 19. század elején, első épületeit föltehetően a 18. század második felében építették. 19. század végi kiépültségét az 1887. évi kataszteri térkép mutatja. A lakóház ÉNy-DK-i tájolású, körülötte két hosszú istálló, színek, ólak, góré, együttesen öt épület határolta a téglalap alakú tanyatelket. A ház négyosztatú: szoba – konyha – szoba – kamra beosztású, előtte nyitott, faoszlopos *ereszalja*. A *nagyistálló* 30 méter hosszú volt. A tanyát legelő vette körül, ebből nyugat felől nagy szérűskertet kerítettek el.

A tanyától északra, kb. 120-130 méterre volt a szélmalom, kelet felé hasonló távolságra az olajútő épülete.⁹

A nagymama, Fogas Eszter jussán – úgy mondták: a Fogas-féle földön épült tanyában család lakó élt. A semlyék szélén lévő harmadik tanyába szintén lakót fogadtak be. Ugyancsak lakót engedtek a Veszélka Luca által jussolt tanyába, így az 1920-30-as években jó ideig három tanyájukban is házatlan, szegényparaszt családok laktak. A lakó évente tartozott gondozni: tapasztani, meszelni a házat, s általában a gazda földjén vállalt részes munkát: aratást, harmados kukoricát. Voltak családok, melyek tíz-tizenöt évig az Imre-birtokon laktak, míg saját házba költöztek.

Imre János ötödik tanyája szőlejében épült.

1928-ban a régi tanya helyén Imre János üveges verandás új házat épített (3. kép). Abban az évben a gazda meghalt, és utána gyermekei közösen gazdálkodtak. 1929-ben osztották el a vagyon hat élő gyermeke között:

Etel Valéria (1900–1976) – Peták Nándor (1896–?)
Antal (1904–1940)

István (1906–1954) – Bárkányi Anna
Ferenc (1908–1980) – Széll Rozália (1912–?)
Rozália (1914–1974) – kétszer házasodott,
gyermektelen

József (1916–2006) – Rabi Anna

Egyenlően osztottak. Imre Ferenc 24 kat. holdat kapott az apai részből. Elosztották a jószágállományt is: neki 2 ökör és 1 tinó, 2 ló és 17 birka jutott. Amikor 1933-ban meg-nősült, az anyai örökségül a családhoz került Veszélka-tanyába költözött, melyet addig lakónak adtak ki. Felesége, az alsó-gajgonyai Széll Rozália 27 holdat jussolt. Mivel az a föld távol esett tanyájuktól, a kapást kiadták harmadából, a kalászost meg részesek vágták tizedén – emlékezik.

A legfiatalabb utód, József örökölte a felújított tanyát, amit a földek elosztásakor vettek

figyelembe: az apai részből arányosan kevesebb földet kapott. Viszont ő lett szülei gondviselője.

Peták Nándor dorozsmai gazdacsaládból származott szegedi földre. Virilistaként tagja lett Szeged város képviselőtestületének. A Szeged-felsőközponti Gazdasági Egyesület elnöke volt, majd országgyűlési képviselő. Emlegették, hogy parlamenti képviselőként, mikor nyáron hazajött, együtt kaszált a részes munkásokkal (CsÍKVÁRI 1938, 428).

Az 1928-ban megözvegyült Imréné, Veszélka Luca a '30-as évek végén osztotta el szüleitől jussolt földjét – fia úgy mondta: az *anyai részt*. Imre Ferenc akkor 17 holdhoz jutott, így az apai résszel és felesége örökségével együtt 68 kat. holdon gazdálkodott. Az 1930-as évek végén gazdaságának állatállománya: 4 ökör, 6 tehén, 4 ló, 5-6 anyakoca a szaporulatával, 80-85 birka, kb. 100 pulyka, kb. 100 liba, százával baromfi. Évente 15-20 disznót hizlalnak, 3 hízót saját szükségletükre vágta le. A birkákat nyáron kiadták a Sándorfalva alatti *Vetrószék*re legelőre. A tejhasznát a juhász értékesítette, a gazdának a májusban nyírt gyapjú és bárányok eladása hozott jövedelmet. A tanya körüli több holdas *kerítésben* a disznók, pulykák, libák és a baromfi bőven találtak legelnivalót, úgyhogy pásztorgyereket nem is kellett mindig fogadniuk.

Imre Ferenc 3 hold szőlőt telepített, feleségének Gajgonyában volt 2000 négyszögöl szőleje. A bort Tombácz szegedi vendéglős és a szőregi resti bérlője vásárolták, akik állandó vevői voltak.

A szántóföld kétharmadán kalászos, egyharmadán kapás növényeket termeltek, ahogy általánosan elterjedt nagyobb gazdaságokban. Imre János gondosan megválasztotta, melyik földbe milyen gabonafélét vetett. „*A legjava földekben, az alacsonyan fekvő részekben zab, a partosán, vagyis a magasan fekvő homokföldön rozs volt a vetemény.*” (Imre József) Az átmeneti, sem mély fekvésű, sem partos földeken búzát vetettek. Búzának jól megtrágyázták a földet. Háromévenként trágyáztak. Egy holdra 150–200 mázsa trágyát hordtak. Egy megrakott ökrösszekérre 25 mázsa, egy igás kocsira 10-12 mázsa trágyát számoltak. A trágyát a szántóföld szélén *szarvasnak* mondott rakásba hordták, ahol összeérett, és onnan

⁹ Szeged sz. kir. város határának térképvázlata 1887. Kézirat, színezett térkép a Móra Ferenc Múzeum Néprajzi Adattárában (MFM-NA). Imre Antal tanyáját a 73. szelvény ábrázolja.

terítették a földekre. A vetésforgó úgy alakult, hogy búza után kukoricát, azután árpát, harmadik esztendőben újra búzát vetettek. Rendszerint kölest is termeltek, másodvetésül a *lapályos*, mély fekvésű földeken. Aratás után vetették, és késő ősze beért. A kölest a legutóbbi időkig lovakkal nyomtatták.

Az Imre család gabonáját Kordás József cséplőgépe csépelte el. Imre János sógorával, Piros húga férjével, Kordás Józseffel Fordson traktort vásárolt. Azokban az években gyakori, hogy két vagy több tehetős gazda társult traktor vásárlására. Közösén használták és bérszántást is vállaltak.

A balástyai homokon a rozs volt az első gabonaféle. Jó esztendőben Imre János 150–200 mázsa rozst is eladott Mátészegedi gabonakereskedőnek.

Felsőtanyán a 20. században honosodott meg a káposzta termesztése. A nagygazda egy, legfeljebb két holdon termelt káposztát. „Túl a Tiszán”, Szentesen, Csongrádon értékesítették.¹⁰

*

Imre Ferenc (1908) és Széll Rozália (1912) házasságából három gyermek neveledett fel:

Ilona (? – ?) – Vetró János, helyi gazdacsalád sarja
Rozália (1938–?) orvosi diplomát szerzett,
Szegeden lakik – férje is orvos, évekkel korábban elváltak.

Ferenc (? – ?) – Buknicz Rozália (kisteleki származású).

Öccse, Imre József (1916–2006) első feleségének (Gémes Rozália) halála után a kisteleki illetőségű Rabi Annát (1925–2007) vette feleségül. Két gyermekük született: József (1952–) és János (1954–).

A két testvér: Imre Ferenc (1908–1980) és József (1916–2006) jövedelmező gazdálkodását a második termelészövetkezet-szervezési kampány szakította meg, illetve tette lehetetlenné 1961-ben. Imre József 1961 januárjában lépett be a balástyai Zöld Mező Termelészövetkezetbe. A téeszbe 36 kat. hold földet adott be, mely kétszáz aranykorona értéket képviselt, tehát

holdanként 5–6 aranykorona értékűek voltak. Egy lovat, egy tehenet, ekét, boronát, 12 soros vetőgépet és gumis kocsit vitt be a téeszbe. Menye úgy emlékezik, hogy nem igen járt be dolgozni, inkább felesége végzett kisebb munkákat a termelészövetkezetben. 1977-ben, 61 éves korában kapta meg a szövetkezeti nyugdíjat: havi 1200 forintot. Felesége 680 Ft havi házastársi pótlékot kapott.

József fiúk (1952) 1976-ban kötött házasságot Veszelka Valériával (1953), a tehetős gazdafamília egyik ágának szülöttével. Mezőgazdasági szerviz-technikusi képesítést szerzett Kiskunhalason, és utána a csólyospálosi szakszövetkezetben dolgozott szervizvezetőként. Forráskúton laktak, és a '80-as évek végén költöztek vissza Balástyára. Szülőhelyükön – sok balástyai családhoz hasonlóan – főlías növénytermesztésbe fogtak, amiben a falu és tanyáinak fiatal- és középnemzedéke úttörő szerepet töltött be. A főlíasátrakban termelt, munkaigényes növénykultúrák jól jövedelmeztek. A faluban korszerű, többszobás, emeletes házat építettek. A feleség időközben gyógyszerértári-asszisztens képesítést szerzett, és évekig a helyi gyógyszerárban dolgozott.

Két gyermekük született: lányuk Szilvia (1978) bölcsődében dolgozik, és újabban a Szegedi Tudományegyetemen bölcsész diplomát szerzett. József fiúknak (1980) autószerelő szakvégzettsége van, és az Autópálya Kft. munkatársa. Mellette szülei földjéből több holdat művel, s az utóbbi években újbургonyát termel.

A rendszerváltás után a kárpótlási jegyekkel 25 hektárt igényeltek vissza. A 2000-es évek elején felhagytak az igen munkaigényes főlías termesztéssel, azóta triticalét és konyhakerti kultúrákat termesztene. A triticalét otthon szárítják, tárolják, és háztól értékesítik. Állati takarmányként vásárolják.

¹⁰ Imre János gazdálkodásáról adatközlők fiai: Ferenc (1908) és József (1916).

Összegezés. Következtetések.

A 18. század első felében élt Imre Adalberttől a 20. század végéig a család nyolc nemzedéke élt a szegedi felsőtanyákon. A keresztelési, esketési és halotti anyakönyvekből a fenn említetteknél több leszármazottról tudunk, de nem törekedtem a családfa teljes bemutatására. A kiterjedt családnak azokat az ágait jellemeztem, melyekről a közelmúltban és napjainkban élő leszármazottak ismereteket nyújtottak.

Az 1818 és 1896 között élt Imre Antal az első, akinek a családjáról, gazdaságáról jó ismereteink vannak. Ő épített szélmalmot és olajütőt, Őszeszéken évekig tanyai kapitányi tisztséget töltött be, és gazdaságát az 1850-es években érdemesnek tartották a nevezetes tanyák között említeni. Több száz holdas birtokát négy élő gyermeke örökölte. Ferenc fia (1844–1914) nagygazdaként folytatta a gazdálkodást, majd utódai közül János (1871–1928) vitte tovább a gazdaságot apjához, nagyapjához hasonló szinten. A gazdaság alapját képező föld megtartását, némelykor a birtok növelését az tette lehetővé, hogy mindhárman hasonló vagyonú gazdacsaládból házasodtak. Imre Antal a Vékes családból, Ferenc a száz hold fölötti Fogas családból, 1900-ban János a szintén tehetős Veszélka famíliából. A feleség jussa növelte a leszármazottak gazdasági lehetőségeit is.

Imre Ferenc családja Piros lányuk házassága révén rokonságba került a 19–20. század fordulóján legmódosabb környékbeli famíliával, a Kordás családdal is. Néhány visszaemlékezés és az anyakönyvek tanúsítják, hogy az Imrék és a Veszélkák komák lettek már a 19. század elején. Gyakori tapasztalat, hogy a komaság némelykor a testvérségnél is szorosabb kapcsolatot hozott a családok között.

Házasságkötés révén gyakorta bővült új tanyával a módos birtokosok tanyai gazdasága. A még üres tanyát kiadták házatlan szegényparasztoknak, ami tartós munkaadó-munkavállaló kapcsolatot létesített gazda és munkása között.

Az 1700–1800-as években igen nagy a csecsemő- és gyermekhalandóság, több családban elérte az 50%-ot. A 20. század első évtizedeitől

ez a halandóság csökkent, ugyanakkor kevesebb gyermek született mint korábban.

A nagyobb gazdaságokban az 1930–40-es években is élt a külterjes szántóföldi kultúrákra és istállózó, részben legeltető állattenyésztésre alapozott gazdálkodás. Jellemző, hogy a gazdák elsőrendű igavonó állata az ökör volt. Nagygazdák 10–12, többen 16–18 ökröt is tartottak. A hízott ökröket vásárban és szegedi *nagyvágóknál* értékesítették.

A gazdák jövedelme elsősorban állattenyésztésből: szarvasmarha- és juhtartásból, csikónevelésből, baromfi-tenyésztésből származott. Olyan nagygazdák, aki 30–50 holdon is termeltek gabonát, rendszeres trágyázással, jó termésű esztendőkből számottevő mennyiségű rozst értékesítettek a homokföldről is.

Az 1770–1780-as évektől Felsőtanyán is terjedt a homoki szőlőtelepítés. Sajátos, hogy Felsőtanyán kevesebb és kisebb területű szőlőhegy létesült mint Alsótanyán, viszont valamivel hamarabb telepítettek pár száz négyszögöl szőlőt a tanya mellett (JUHÁSZ 1989). Meglehet, hogy ez elsősorban a különböző talajviszonyokkal függ össze. Felsőtanyán úri birtokosok: a Szilber, Benke, Aigner család stb. jártak élen a szőlőtelepítésben. Monokultúras: szőlő és gyümölcsstermelő, dohánytermelő gazdaságok nem alakultak ki, jóllehet a természetföldrajzi viszonyok (pl. a talajadottságok) kedvezőbbek voltak arra, mint a külterjes szántóföldi kultúrákra.

A termelőszövetkezetek erőltetett megszervezése derékba törte a mezőgazdaságból élő családok gazdálkodását. Már előtte a beszolgáltatási kötelezettség, az ún. kuláklista bevezetése alapjaiban rendítette meg főleg a gazdaréteg anyagi létét (NAGY 2013). Az Imre család alkalmazkodott a körülményekhez, átélte ezt az időszakot. Éltek azzal, amit az egy holdas háztáji föld, a téesztől bérelt kis legelő és kaszáló lehetővé tett.

A család középkorú és fiatal nemzedéke az utóbbi évtizedekben két út közül választhatott:

1) a rendszerváltozás után kárpótlási jegyeket felhasználva földet igényelt vissza, illetve vásárolt, és ott igyekezett jövedelmezően gazdálkodni. Balástyán erre a főlíásátrakban kibontakozó növénytermesztés adott jó mintát. Kezdeti

az 1980-as évekre nyúlnak vissza, nagyarányú elterjedése pedig a '90-es években történt. Ezt az utat azok választották, akik szerették a földet, kötődtek hozzá, következképp arra alapozták a család megélhetését.

Szeged vidékén a belterjes növénykultúrák melegágyi előnevelése a fűszerpaprika intenzív termesztésével kezdődött. A paprikapalánta ágyásokat a fagyoktól gyékényből szőtt *haszura* takaróval védték, amit a tápai gyékényszövőktől szereztek be. Utóbb megjelent a deszakeretbe helyezett üvegház és az üvegházi palántanevelés. Először Szeged-Alsóvároson, Szentmihályteleken, Röszkén, majd a városhoz közeli tanyákon terjedt el, ahol a fűszerpaprika termesztése meghonosodott (FODOR 2008).

2) A másik út valamilyen ipari, kereskedelmi szakképzettség elsajátítása vagy érettségi után egyetemi, főiskolai oklevél megszerzése. Az Imre család újabb nemzedékei mindkettőre adnak példát. Életvitelben, magatartásban,

szemléletben jelentősebb váltást az egyetemi, főiskolai végzettség hozott. Akik első generációs értelmiségiek lettek, megélték (megélik) ennek előnyeit és buktatóit. A tárgykör elemzése túlmutat vállalásomon, csupán jelezni kívánom, s elegendő anyaggyűjtés, ismeret birtokában szeretnék visszatérni rá.

A balástyai gazdatanya verandáján Imre Ferenc így emlékezett: *“Én hittem a földben, szerettem. Ezön a rossz homokon olyan búzát termeltem, mint kevesen... A pénzért mögszenvedtem világéletemben.... Elmöhetnék üdülni, fürdőbe, a téesz mögszervezné az utat. A Balatonra sè mögyök. Kiállításokra, termékbemutatókra elmögyök, mert ott mindég tanulok.”* Vallomása egy eltűnő parasztnemzedék élettapasztalatát fejezi ki.

Adatközlők: Imre Ferenc (1908), Imre József (1916), dr. Imre Rozália, Imre József (1952), Imre Józsefné Veszélka Valéria (1953). Szíves segítségüket ezúton is köszönöm.

Irodalom

- BÁLINT 1976 Bálint Sándor: *A szögedi nemzet. A szegedi nagytáj népelete*. Első rész. MFMÉ 1974/75–2. Szeged
- CSÍKVÁRI 1938 Csíkvári Antal (szerk). *Személyi adattár*. In: Csongrád vármegye. Vármegyei szociográfiák. 1. Budapest
- CSONGOR 1968 Csongor Győző: *Balla Antal XVIII. századi szegedi kéziratok térképe I. Felsőváros*. MFMÉ 1968–1. Szeged, 213–226.
- FARKAS 1985 Farkas József (szerk.): *Szeged története* 2. 1686–1869. Szeged, 401–403.
- FODOR 2008 Fodor Ferenc: *A Duna–Tisza közeli homokhátság délkeleti részének paraszti gazdálkodása a 20. században*. Móra Ferenc Múzeum, Szeged
- GAZDACÍMTÁR 1897 *A magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája. Gazdacímtár*. Budapest, 188–191.
- JUHÁSZ 1980 Juhász Antal: *A szegedi közlegelő bérbeadásának kezdetei*. In: MFMÉ 1978–79/1., Szeged, 19–46.

- JUHÁSZ 1986 Juhász Antal: *Adatok a szegedi tanyás gazdálkodáshoz*. Szegedi Könyvtári Műhely 3–4. 195–198.
- JUHÁSZ 1989 Juhász Antal: *A szegedi táj tanyái*. MFMÉ 1982/83–2. Szeged
- NAGY 2013 Nagy Netta: *A cserevilágtól a padlássöprésig. Falusi hétköznapiak a beszolgáltatás éveiben*. Néprajzi értekezések 2. Budapest
- RUBINEK 1912 Rubinek Gyula (szerk.): *Magyarországi gazdacímtár*. Budapest, 213–214.

Rövidítések

- MNL CSML = Magyar Nemzeti Levéltár.
Csongrád Megyei Levéltár, Szeged
MFMÉ = A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve
Tan. jkv. = Tanácsai jegyzőkönyv

The Imre Family of Szeged-Felsőtanya in the 18-20th centuries

Antal Juhász

The study discusses the life and works of a farming family from Szeged between the 18th century and the present time. Our sources are ecclesiastical extracts, hand-drawn 19th century maps, archival documents, the census of 1870, the farmer directory of 1895 and 1912, and family memoirs.

The family is known to have had land at the border of Szeged's upper city since 1730. Mihály Imre was the 18th biggest taxpayer in 1840, thus making him one of the wealthiest "field farmer" (peasant landowner). Antal Imre had around 300 acres of land between 1860 and 1870, he built a wind and oil mills. The author communicates the farm's site layout based on the 1887 cadaster map. He discusses the husbandry and farms of János Imre (1871-1928) in detail. He had five farms, two of which were issued to residents: poor peasant families without land and home. The forced establishment of agricultural cooperatives of 1961 took away the land: the livelihood of the family. Ferenc Imre (1908-1980) and József Imre (1916-2006) joined the cooperative, the family adapted to the conditions of the one acre family farming.

The Imre Family used to live on a level of larger farmers for generations, which was made possible by the fact that several male members chose spouses of similar financial circumstances. As they used to say: "land was wed to land".

There was an active husbandry based on traditional land plowing, stable husbandry and keeping grazing livestock between 1930 and 1940. They also planted grapevines, but their cultivation was less significant compared to other holdings.

After the end of the Communist regime in 1990, the families had two options to choose from:

Using compensation notes they could buy land and aim to cultivate their lands profitable. This was made possible by cultivating crops under foil tents;

They could aim for a university diploma or industrial qualification. The members of the Imre Family provided examples for both.

1. kép: Imre Antal tanyája az 1887. évi kat. térképen. (73. szelvény)

2. kép: Imre Ferenc és Széll Rozália 1933. évi esküvőjén a szűkebb rokonság. Szembetűnő a hat, sötét selyem fejkendő, fekete ruhás asszony - ők az Imre-család tagjai - és a fejkendő, de világos árnyalatú, polgáris, kosztümkabátos két asszony különböző öltözete. Utóbbiak szerintem a Széll-családhoz tartozók. A középkorú és fiatal férfiak az ünnepi alkalomra nyakkendőt kötöttek.

3. kép: Imre János (1871-1928) 1927-ben felújított tanyája. Figyelmet érdemel, hogy a lakóházban üvegezett veranda épült, ugyanakkor a nagy istállót már elbontották. Balástya, Tanya 394.

4. kép: Az Imre-család pusztuló szélmalma 1960 táján.

Móra Ferenc
Múzeum Szeged

Szeged, 2019